

PAPER DETAILS

TITLE: Fahreddin Er-Razî'nin Tefsir-i Kebir'inde Bir Ulumu'l Kur'an Bahsi Olarak Muhkem ve Müttesabih Âyetler

AUTHORS: Enver BAYRAM

PAGES: 57-71

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/577795>

FAHREDDİN ER-RAZÎ'NİN TEFSİR-İ KEBİR'İNDE BİR ULUMU'L KUR'AN BAHSİ OLARAK MUHKEM VE MÜTEŞABİH ÂYETLER*

Yrd. Doç. Dr. Enver BAYRAM

Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
enbayram58@gmail.com

Öz

Kur'an, Al-i İmran Suresi'nin yedinci âyetinde kendi âyetlerinin bazısının muhkem, bazısının da müteşabih olduğunu belirtir. Muhkem tek manayı, müteşabih ise birçok manayı içinde barındıran âyetlerdir. İçlerinde Râzî'nin de bulunduğu âlimlerimiz özellikle müteşabih âyetlerin anlaşılıp anlaşılamayacağı hususunda çaba sarf etmişlerdir. Müteşabih âyetlerin tam olarak anlaşılamayacağına değinen Râzî, bazı müteşabih âyetleri yorumlamıştır. Bunun yanında o, huruf-ı mukatta'a'nın anlamının bilinebileceği kanaatindeydi.

Anahtar Kelimeler: Muhkem, Müteşabih, Âyet, Tefsir, Râzî.

MUHKAMAAT (THE DECISIVE) AND MUTASHABEHAAT (ALLEGORICAL) VERSES MENTIONED AS A ULUM AL-QUR'AN IN TAFSİR AL-KABİR (THE LARGE COMMENTARY) BY FAKHR AL-DİN AL-RAZİ

Abstract

In the Holy Qur'an, Surah Ale-İmran verse 7, Allah says there are two kinds of verses; muhkamaat and mutashabeaat. Muhkamaat verses are basic, decisive and firm; verses whose meanings are absolutely clear, plain and understood by everyone. Mutashabeaat verses are allegorical and open to interpretation but no one knows their hidden meanings except Allah. Some scholarly people including al-Râzî have studied on these muteshabehat (Allegorical) verses in the matter of understandability. Al-Râzî, who states that these allegorical verses cannot be entirely understood, has interpreted some of allegorical verses. In addition to this, Al-Râzî considers that al-huruf al-muqatta is comprehensible.

Keywords: Muhkamaat, Mutashabeaat, Verse, Tafsir, Al-Râzî.

A. Giriş

Kur'an, Allah tarafından insanlığın hidâyeti için gönderilmiş olan ve içinde muhkem ve müteşabih âyetleri barındıran ilahi hitaptır. Muhkem ve müteşabih konusunda birçok tanım yapılmakla birlikte muhkem, manası kolaylıkla anlaşılan, hârici bir tefsire ihtiyaç göstermeyen ve tek manası olan âyetlerdir. Müteşâbih ise, birçok manaya ihtimali olup, bu manalardan birini tayin edebilmek için hârici bir delile ihtiyacı olan âyetlerdir.¹

Muhkemi, “ne lafız ne de anlam bakımından kendisiyle ilgili hiçbir şüphenin arız

* Bu makale “Fahreddin er-Razî'nin Tefsiru'l-Kebîr'inde Tefsir Usûlü Uygulaması” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara 1997, 11. Baskı, s. 128; Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, MÜİFV Yayınları, İstanbul 2008, 7. Baskı, s. 168.

olmayacağı söz” olarak nitelendiren İsfehani,² müteşabihi de “lafzen ya da anlamca bir başkasına benzemesinden dolayı tefsiri müşkil olan söz” şeklinde tanımlamaktadır.³ Lafız bakımından müteşabih, mana bakımından müteşabih, hem lafız hem de anlam bakımından müteşabih olmak üzere müteşabih üç kısma ayrılır. Kıyametin kopuş saati gibi bazı müteşabihler hususunda bilgi sahibi olmak imkânsızken, kapalı sözcükler ve muğlak hükümler gibi bazı müteşabihler hakkında bilgi sahibi olunabilir. Bazen de müteşabihler hakkında bu bilgiye sadece ilimde derinleşmiş kimseler vakıf olabilirler.⁴

Kur'an, bazı âyetlerde kendisini tamamen muhkem olarak tanıtırken,⁵ bazı âyetlerde de tamamını müteşabih olarak tanıtmaktadır.⁶ Buna mukabil Al-i İmran Suresi'nin yedinci âyetinde ise kendi âyetlerinin bir kısmının muhkem, bir kısmının da müteşabih olduğunu ifade etmektedir. Râzî'de muhkem ve müteşabih konusuna çok önem vermiş ve tefsirinde etraflıca ele alarak konuyu derinlemesine incelemiştir. Öncelikle o, muhkem ve müteşabih lügat ve ıstılahi manalarını açıklamış, daha sonra konuyla ilgili farklı görüşleri aktararak, müteşabih âyetlerin tevlinin ve anlamının bilinip bilinmeyeceği üzerinde durmuştur. Kur'an'ın müteşabihlerinden sayılan Hurûf-ı mukatta'a üzerinde de genişçe durmuştur. Hurûf-ı mukatta'aların manalarının bilinip bilinmeyeceği zikrettikten sonra kendi görüşlerini de zikretmiştir. Müteşabihlerin Kur'an'da yer almasının sebeplerine de ayrıca değinmiştir.

B. Muhkem ve Müteşabihin Lügat ve Terim Manaları

Râzî, tefsirinde muhkem ve müteşâbihin lügat manalarını detaylı bir şekilde ele alıp incelemekte ve şunları kaydetmektedir: “Muhkeme gelince: Araplar “Geri çevirdim, mâni oldum” manasında “حَكَمْتُ حَكْمًا ve حَكَمْتُ” derler. Zalimi zulmünden men ettiği için hakime, “Hâkim” denilmiştir. Atın başkaldırmasını önlediği için gеме de حكمة اللجام denilmiştir. Nehaî, احكم اليتيم كما, Yani, “Çocuğunu kötülüklerden men ettiğin gibi yetimi de men et.” Cerîr ise, احكمو ولدك Yani, “Cahillerinize (sefihlerinize) mani olun, onları engelleyin.” Yine, بناء محكم demmiştir. Yani, “Kendisine saldırabilecek kimseleri men edebilecek, muhkem ve sağlam bir yapı.” “...Uygun olmayan şeyleri engellediği için de “hikmet”e bu ad verilmiştir.”⁷

Muhkemin lügat anlamına değinen Râzî, hemen peşinden de müteşâbihin lügat anlamına değinerek şunları kaydetmektedir: “Müteşâbih kelimesine gelince bu; iki şeyden birinin zihni tefrik etmekten âciz bırakacak bir tarzda, diğerine benzemesidir. Nitekim Allah:

² İsfehanî, Ragıb, *Müfredât*, trc. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul 2012, s. 425.

³ İsfehani, *Müfredat*, s. 784.

⁴ İsfehani, *Müfredat*, s. 784-785.

⁵ Hud, 11/1.

⁶ Zümer, 39/23.

⁷ Râzî, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir*, Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2008, III, s.138.

إِنَّ الْبَقَرَ تَشَابَهَ عَلَيْنَا “ çünkü bizce birçok inek birbirine benzemektedir.”⁸ Cennet meyvelerinin vasfı hususunda وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا “ve o, birbirinin benzerleri olarak sunuldu”⁹ yani “görünümleri aynı, tatları farklı olarak sunuldu” ve تشابهت قلوبهم “kalpleri birbirine ne kadar da benzemiş!...”¹⁰ buyurmuştur. Yine, kişi iki şeyi birbirinden ayırt edemediğinde اشتبه علي الامران denilmesi de böyledir. Helal-haram demeyip ihlal eden kimselere de ashabu’ş-şubeh (şüphe ashabı) denilir. Hz. Peygamber: “...وبينهما متشابهان”, “Helal bellidir; haram da bellidir. Bu ikisi arasında ise, şüpheli birçok şeyler vardır.”¹¹ şeklinde buyurmaktadır.”¹²

“Sonra insan, müteşâbih olan iki şeyi birbirinden ayırt etmede acze düşünce, - müsebbebe (neticeye) sebebin vasfını verme kabilinde olarak- kesin bir bilgiye ulaşamadığı şeyi insan “müteşâbih” diye niteler. Bunun bir benzeri de, “müşkil” kelimesidir. O, müşkil olduğu için, yani başkasının şekline girip, ona benzediği ve böylece de o ikisi birbirine benzeştiği için bu adla adlandırılmış; daha sonraysa, kapalılığı her ne kadar bu cihet itibariyle değilse bile, gizli ve kapalı olan her şeye, “müşkil” adı verilmiştir. Burada şöyle denilmesi de ihtimal dâhilindedir: Müşkil, sabit olup olmadığı bilinemeyen, varlığı, akıl ve zihinde yokluğuna müsâvi ve ona müşâbih olanı, birini diğerinden ayırt etmede ağır basan taraf bulunmayan şeye denir. Nitekim bilinmeyen, malum olmayana da müteşâbih denir. İşte, lügat itibariyle “müteşâbih” ve “muhkem” kelimelerinin izahı budur.”¹³ Görüldüğü gibi Râzî, bu iki kelimenin lügat anlamlarıyla ilgili her hangi bir tercihte bulunmaksızın birçok görüş belirtmektedir.”¹⁴

Râzî, muhkem ve müteşâbihin lügat anlamlarına değindikten sonra, bu konuda muhakkik ulemadan nakledilen görüşleri özetle aktaracağını ifade etmektedir: “Bir manayı ifade için konulmuş olan lafız, bu manadan başkasına da ya muhtemeldir ya da değildir. Eğer lafız bir manayı ifade için vaz’ olunmuşsa ve manadan başkasına da ihtimali yoksa buna “nas” denilir.

Bu lafzın başka manaya da muhtemel olmasına gelince, bu durumda, lafzın iki manadan birisine ihtimali ya diğerine baskın ve üstün (râcih) olur veya böyle olmayıp, iki manaya da ihtimali müsavi olur.

Eğer, lafzın iki manadan birisine ihtimali diğerine râcih, yani üstün olursa, bu lafız, râcihe nispetle “zâhir”, “mercûh”a (kendisine üstün gelinene) nispetle de “müevvel” olarak isimlendirilir.

Lafzın iki manaya da ihtimalinin müsavi olması haline gelince lafız, ikisine nispetle

⁸ Bakara, 2/70.

⁹ Bakara:2/25.

¹⁰ 2/Bakara:118.

¹¹ Buhari, *iman*: 39; Müslim, *Musâkât*: 107-108 (3/1219-1220).

¹² Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.138.

¹³ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.138.

¹⁴ Kahveci, İhsan, *Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihi'l-Gayb Adlı Tefsirinde Ulûmu'l Kur'ân*, (Basılmamış Doktora Tezi), S.Ü. Sos. Bil. Enst., Sakarya 2001, s.178.

“müşterek” belirtilmek sûretiyle ikisinden birine nispetle de “mücmel” olarak isimlendirilir. Yaptığımız bu taksime göre şu sonuç ortaya çıkmıştır: Lafız ya “nass”, ya “zahir”, ya “müevvel”, ya “müşterek”, ya da “mücmel” olur.

“Nass” ve “zahir”e gelince; bunlar, tercih konusunda müşterektirler. Ancak ne var ki “nass”, başka manaya mâni olan râcihtir. “Zahir” ise, başka manaya mâni olmayan râcihtir. İşte bu ortak miktar, “muhkem” olarak isimlendirilmektedir.

“Mücmel” ve “müevvel”e gelince bunlar; lafzın bu mânaya delâletinin râcih olmadığı hususunda müşterektirler. Mücmel, her ne kadar râcih olmasa dahi, mercûh da değildir. Müevvel ise, ayrı bir delilin bulunması durumu müstesna, râcih olmasa bile mercûhtur. (İşte mücmel ile müevvel arasındaki) bu ortak hususiyet “müteşâbih” diye adlandırılmıştır. Çünkü anlayamamak, her iki kısımda da söz konusudur. Biz ise daha önce, ya bilinmeyen şeyin nefyi, zihnen o şeyin isbâtına benzediği için yahut da kendisinde “teşâbüh”ün, benzeşmenin meydana geldiği lafız anlaşılmaz olduğu için, o şeyin “müteşâbih” diye isimlendirildiğini, böylece de “sebeb”in ismini “müsebbeb”e itlâk etmek sûretiyle bu bilinmeyen şeye, “müteşâbih” lafzının isim olarak verildiğini beyan etmiştik... Muhkem ve müteşâbih hakkında son söz budur.”¹⁵

Bir lafzın birbirine zıt iki anlama da gelebilecek durumda olduğunda, zihnin duraksayıp zorlandığını ifade eden Râzî, bu duruma “القرء” kelimesini örnek getirmektedir. Bu kelimenin hem hayızdan temizlenme, hem de hayız görme manasına geldiğini belirten Râzî, buradaki zorluğu şöyle ifade etmektedir: “Buradaki zorluk ve müşkillik, esas vaz’ itibarıyla lafzın iki manadan birisi hakkında “râcih”, diğeri hakkında da “mercuh” olmasında; sonra da “râcih”in bâtil, mercûhun da gerçek olmasındadır.”¹⁶

Râzî, her mezhebin, âyetleri kendi görüşüne uygun bir şekilde muhkem ve müteşâbih diye ayırdıklarını ifade etmektedir. Buna örnek olarak; “Dileyen iman etsin, dileyen kâfir olsun”¹⁷ âyetini Mu’tezile’nin muhkem, yine “Âlemlerin Rabb’i olan Allah dilemedikçe, siz de dileyemezsiniz”¹⁸ âyetini de müteşâbih kabul ettiğini belirtmektedir. Ehl-i Sünnet’in ise, bu iki âyeti anlamlandırmada Mutezi’lenin tam tersi bir anlayışa sahip olduğunu ifade etmektedir.¹⁹ Bir başka deyişle Râzî, insanların kendi mezheplerine muvafık olan âyetlerin muhkem, muhalif olan âyetlerin de müteşâbih olarak kabul edildiğini ifade etmekte ve insafı olan muhakkik alimin âyetlerin muhkem ve müteşâbihliği noktasında şu şekilde hüküm

¹⁵ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, ss.138-139.

¹⁶ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.139.

¹⁷ Kehf, 18/29.

¹⁸ Tekvir, 81/29.

¹⁹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s. 139.

vermesi gerektiğini ifade etmektedir.²⁰

a. Zâhirî manası aklî delillerle sağlamlaşan âyetler, gerçek muhkem âyetlerdir.

b. Zâhirî mananın imkansız olduğuna dair kesin deliller bulunan âyetler olup, bu âyetlerle ilgili Allah'ın muradının zâhirî mana olmadığına hükmetmek gerekir.

c. Ne sübûtu, ne de nefyi hususunda hakkında kesin deliller bulunmayan âyetlerdir ki, böylesi âyetlerin hakkı, onlarda tevakkuf etmektir. Bu özelliği taşıyan âyetler müteşâbih olup, burada iş bir tarafı öbür taraftan ayıramayacak şekilde birbirine karışmış demektir. Ancak zann-ı galibe göre bu âyetler zahirlerine göre hamledilirler.²¹ Böylece Râzî, muhkem ve müteşâbih noktasında âyetlere yaklaşım tarzını ortaya koymaktadır.²²

Râzî, bu yöndeki izâfiliği ortadan kaldırmak için şu prensibi devreye sokmaktadır: “Lafız iki manaya ihtimalli olur, onun bu manalardan birine ihtimâli râcih, diğerine de mercuh olur ve biz lafzın manasını râcih olana hamledersek bu muhkem; yok eğer biz onu, mercuh olana hamledersek, bu da müteşâbih olur. Lafzı râcih manasından alıp, mercûh manaya hamletmemiz için de mutlaka ayrıca naklî ve aklî bir delilin bulunması gerekir.”²³

Yine Râzî, Âl-i İmrân Sûresi'nin 7. âyetinde geçen muhkemin müteşâbihe ana olması meselesini izah ederken, muhkem âyetlerin, zatları gereği manalarının anlaşıldığını, müteşâbih âyetlerin ise ancak muhkem yardımıyla anlaşılır olduğunu ifade etmekte, dolayısıyla bu da Râzî'nin muhkem ve müteşâbihten ne anladığına ışık tutmaktadır.²⁴ Görüldüğü gibi Râzî, muhkem ve müteşâbih kavramlarının anlamlarını detaylı bir şekilde açıklamaktadır.

C. Kur'an'da Muhkem ve Müteşâbih Âyetler

Tefsîr-i Kebir'de muhkem ve müteşâbih konuları incelenirken üç âyet üzerinden konu ele alınıp değerlendirilmektedir. Râzî, Kur'an'ın tamamının muhkem olduğunu bildiren, “... Bu öyle bir kitaptır ki, âyetleri muhkem kılınmış, sonra da apaçık bildirilmiş, her işi hikmetle yapan, her şeyden kemâliyle haberdâr olan Allah tarafından indirilmiştir.”²⁵ âyetinde, Kur'an'ın muhkem olma sebebini şu şekillerde izah etmektedir:

1. Kur'an, âyetleri sağlam, tıpkı muhkem ve sağlam bir bina gibi kendisinde hiçbir noksanlık ve bozukluk bulunmayan bir tarzda tertip edilmiştir.

2. Kur'an, başka kitap ve şeriatları nesh ettiği halde, kendisi onlar tarafından nesh edilmemiştir.

²⁰ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, III, s. 144.

²¹ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, III, s. 144.

²² Kahveci, *Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihu'l-Gayb Adlı Tefsirinde Ulûmu'l Kur'an*, s.180.

²³ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, III, s. 139.

²⁴ Râzî, *Tefsîr-i Kebir*, III, s. 142.

²⁵ Hûd, 11/1.

3. Kur'ân'ın âyetleri, hikmetli ve muhkem kılınmıştır.

4. Kur'ân'ın konuları tevhit, adâlet, nübüvvet ve meâd gibi neshi kabul etmeyen, son derece muhkem olan konulardır.

5. Âyetleri birbiriyle çelişkili değildir.

6. Kur'ân'ın lafızları fesâhat ve belagatta muaraza kabul etmeyecek bir seviyededir.²⁶

Râzî, Kur'ân'ın tamamının müteşâbih olduğunu bildiren, “Allah sözün en güzelini, birbirine benzer, ikişerli bir kitap halinde indirdi...”²⁷ âyetinin tefsirinde, Kur'ân'ın tamamının müteşâbih olması meselesinde İbn Abbas'ın “Bu kitabın bir kısmı bir kısmına benzer..” şeklindeki görüşünü nakletmekte, daha sonra da kendisi, bu benzeme yönlerini şu şekilde izah etmektedir:

1. Kur'ân'ın her kısmı fasih olduğundan, fesâhatte benzerdir.

2. Farklı sûrelerde anlatılan bir kıssa aynı fesâhat seviyesinde anlatılmaktadır.

3. Kur'ân'daki âyet ve açıklamaların hepsi, birbirini takviye ve birbirini teyit etmektedir.

4. Müteşâbih sayılan malumatın maksadı dine davet ve Allah'ın azametini yerleştirmektir.²⁸

Râzî, Kur'ân'ın bir kısmının muhkem, diğer kısmının da müteşâbih olduğunu bildiren, “Sana Kitab'ı indiren O'dur. Onun bazı âyetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir. Kalplerinde eğrilik olan kimseler, fitne çıkarmak ve onu te'vil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Halbuki onun te'vilini ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar: "Ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır" derler. Bunu ancak akıl sahipleri düşünebilirler.”²⁹ âyetinin tefsirinde, muhkem ve müteşâbihe dair en kapsamlı değerlendirmesini yapmaktadır.³⁰ Aralarında Râzî'nin de bulunduğu alimler, ilk iki âyeti muhkem ve müteşâbih kelimelerinin lügat anlamlarına göre anlamışlar, Âl-i İmrân 7. âyette geçen bu kavramları ise terim anlamlarına göre anlayıp, ona göre anlam vermişlerdir.³¹

D. Muhkem ve Müteşâbih ile İlgili Görüşler

Muhkem ve müteşâbih konusunda âlimlerin görüşlerini aktaran Râzî, bazen de kendi görüşlerine yer vermektedir. Râzî'nin âlimlerden naklettiği dört görüş şunlardır:

1. İbn Abbas'tan nakledilen görüşe göre muhkem âyetler, En'am sûresindeki 151-153.

²⁶ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, VI, ss.312-313.

²⁷ Zümer, 39/23.

²⁸ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, IX, s.446.

²⁹ Âl-i İmrân, 3/7.

³⁰ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, ss.137-147.

³¹ Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.170; Kahveci, *Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihu'l-Gayb Adlı Tefsirinde Ulûmu'l Kur'ân*, s.177.

âyetlerdir.³² Müteşâbih âyetler ise, Yahudilere müteşâbih gelen âyetlerdir. Bunlar sûre başlarında zikredilen hurûf-ı mukatta'adır. Zira onlar ebced hesabına göre âyetlere anlam veriyorlar ve bununla ümmet-i Muhammed'in ömrünün ne kadar olacağı hususunda akıl yürütüyorlardı. Ancak huruf-ı mukatta'a hakkında işin içinden çıkamamışlar ve bu onlara müteşâbih olmuştur.³³ Râzî'nin naklettiği bu görüş, kavramlar hakkında ortaya çıkan kendi görüşüyle paralellik arz etmektedir. O, bu sadette sözüne devamla şunları ifade etmektedir:

“Ben derim ki: Allah tarafından olan mükellefiyetler iki kısma ayrılır. Bunların bir kısmı, şeriatların değişmesi ile değişmesi caiz olmayanlardır. Meselâ, Allah'a itaat etmeyi, zulüm, yalan, cehalet ve haksız yere adam öldürmekten kaçınmayı emretmek gibi... Bir kısmı ise, şeraitlere göre değişen mükellefiyetlerdir. Meselâ, namazların sayısı, zekâtın miktarı, alış-veriş, nikah ve benzeri şeylerin şartları gibi... Buna göre birinci kısım, İbn Abbas'a göre muhkem diye adlandırılan kısımdır. Zira En'am sûresindeki üç âyet,³⁴ bu kısmı kapsamaktadır. Müteşâbih'e gelince bu, bizim mücmel diye adlandırdığımız şeydir. Mücmel ise, lafzın bir manaya olan delaleti diğer manaya olan delaleti ile eşit seviyede olandır. Bu lafızlar delalet ettiği manaların tamamına ayrı bir delile dayanmaksızın eşit seviyede delalet etmektedir.”³⁵ Râzî'nin burada sarf ettiği sözler, sûre başlarındaki hurûf-ı mukatta'ayı müteşâbih olarak gördüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Buna mukâbil En'am sûresindeki ilgili âyetlerde bahsedilen şeyleri de muhkem olarak görmektedir.³⁶

2. Yine onun, İbn Abbas'tan naklettiğine göre muhkem nâsîh olan; müteşâbih ise, mensûh olandır.³⁷

3. Râzî'nin Esam'dan naklettiğine göre muhkem; delâleti açık ve sârih olandır. “Sonra nutfeyi alaka olarak yarattık”³⁸ ve “Canlı olan her şeyi sudan yarattık”³⁹ âyetleri buna örnektir. Müteşâbih ise, anlaşılabilmesi için düşünülp tefekkür edilmesi gereken âyetlerdir. Mesela Allah'ın insanları toprak olduktan sonra yeniden diriltecek olmasına hükmetmesi gibi. Eğer düşünmüş olsalardı kendileri nezdinde müteşâbih olan muhkem hale gelirdi. Zira, ilk

³² Âyetlerin Meâli: “De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; –sizin de onların da rızkını biz veriyoruz–kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlıyorsunuz.”(151); Rüşd çağına erişinceye kadar, yetimin malına, sadece en iyi tutumla yaklaşın; ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun, Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti.” (152); Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti.(153).

³³ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.140.

³⁴ En'am, 6/151-153.

³⁵ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.140.

³⁶ Kahveci, *Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihu'l-Gayb Adlı Tefsirinde Ulûmu'l Kur'ân*, s.181.

³⁷ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.140.

³⁸ Mü'minun, 23/16.

³⁹ Enbiya, 21/30.

başta yaratmaya kâdir olan, onu daha sonra da yaratmaya kâdirdir. Râzî, Esam'dan naklettiği bu görüşün zayıf olduğunu ifade etmektedir.

4. İster açık, ister gizli bir delille olsun bilinebilen her şey muhkem, bilinmeyen her şey de müteşâbihdir. Mesela, kıyametin ne zaman kopacağını, insanların sevap ve cezalarının miktarını bilmek gibi...⁴⁰ Râzî de verdiği örneklerle bu görüşleri paylaşmaktadır.

E. Müteşâbih ve Te'vili

Âl-i İmrân Sûresi'nin 7. âyetinin tefsirinde “te'vil” kelimesinin manasını, “tefsir etme ve açıklama” olarak beyan eden Râzî, kelimenin Arapça'daki asıl manasının, kendisine başvurulmuş mercî ve dönülüp varılan yer olarak ifade etmektedir. Bununla beraber daha sonra “tefsir”in de “te'vil” olarak isimlendirildiğine dikkat çeken Râzî, ilgili âyette zemmedilen kişilerin müteşâbih'in te'vilini istemelerinden maksat, Allah'ın kitabında, hakkında delil ve açıklama olmayan bir te'vildir. Kıyametin ne zaman kopacağını öğrenmeyi istemek gibi.⁴¹

Âl-i İmrân Sûresi'nin 7. âyetinde müteşâbih âyetlerin anlamının ancak Allah tarafından bilinebileceğini savunan Râzî, kalplerinde eğrilik bulunanların Müteşâbih âyetleri iki şekilde tefsir ettiklerini Kâdî'den nakletmektedir:

a. “Onları gerçek manasının dışında bir manaya hamlederler. Âyetteki “sırf fitne aramak için” ifadesinden maksat da budur.”

b. “Müteşâbih âyetlerden, delili olmayan hükümler çıkarırlar. Âyetteki “Onun te'viline yeltenmek için...” ifadesinden maksat da budur.”⁴²

Bununla birlikte Râzî, sıfat âyetlerinin tefsirinde te'vile gitmektedir.⁴³ Mesela o, Rahman Sûresi'nin 27. âyetinde geçen “vech” kelimesinin “zât” anlamına geldiğini ifade ederek âyeti te'vil etmektedir.⁴⁴ Yine o, Fetih Sûresi'nin 10. âyetinde geçen “yed” kelimesini ise “Allah'ın nimeti” veya “nusreti” şeklinde te'vil etmektedir.⁴⁵ Taha Suresi'nin 5. Âyetinin tefsirinde “Allah'ın arşa istiva etmesi”ni Allah'ın istilâsı olarak tevil etmekte ve istilâ kelimesinin anlamını da Allah'ın kudreti olarak açıklamaktadır.⁴⁶ Fecr Suresi'nin “Rabbin(in emri) geldiği ve melekler saf saf dizildiği zaman (her şey ortaya çıkacaktır)”⁴⁷ âyetinde geçen “Allah'ın gelmesi”ni de Allah'ın hesaba çekmesi, Allah'ın kahrı ve Allah'ın âyetlerinin

⁴⁰ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.141.

⁴¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.145.

⁴² Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.145.

⁴³ Kahveci, *Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihu'l-Gayb Adlı Tefsirinde Ulûmu'l Kur'ân*, a.g.e., s.184.

⁴⁴ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, X, s.355.

⁴⁵ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, X, s.73.

⁴⁶ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, VIII, s.9.

⁴⁷ Fecr, 89/22.

gelmesi gibi farklı anlamlarda tevil etmektedir.⁴⁸

Bu örnekleri çoğaltmakla birlikte⁴⁹ sonuç olarak, müteşâbihin te'vili ile ilgili şunları söyleyebiliriz. Râzî, bir taraftan Âl-i İmrân Sûresi'nin 7. âyetinde bahsedilen müteşâbihin te'vilinin sadece Allah tarafında bilinebileceğini savunurken,⁵⁰ diğer taraftan hurûf-ı mukattaa'a'nın manasının bilinebileceğini savunanların tezlerine bu yönde katkı yapmakta ve sıfat âyetlerini te'vil etmektedir. Bunun yanında o, kıyametin vakti ile ilgili âyetleri ve mükelleflere sevap ve günah verileceğine dair âyetleri te'vil etmemektedir.⁵¹ Böylece Râzî'nin, müteşâbih âyetleri hakiki anlamda değil de, lügavi anlamda te'vil ettiği anlaşılmaktadır.⁵²

Muhkem ve müteşâbih âyetlerin yorumlanması meselesinde Râzî, batınîlerin tevillerine karşı çıkmış ve bu hususta şu prensibi benimsemiştir: “Kendisinden sarf-ı nazar etmeyi gerektiren kat'i ve akli delil, bir delilin bulunması hariç, Kur'an'da vârid olan her lafzı hakiki manasına hamletmek gerekir.”⁵³ Görüldüğü gibi Râzî, harici bir delil olmaksızın âyetin zahiri manasından alınıp farklı anlamlara gelecek şekilde tevil edilmesine karşı çıkmaktadır.

F. Müteşâbih ve Manası

Müteşâbihin manasının bilinip bilinemeyeceği hususundaki tartışma, Âl-i İmrân Sûresi'nin 7. âyetinde yer alan, “ver-rasihune fi'l-ilmi” ifadesinin başında geçen “vav” harfinin ne görevde kullanıldığına dayanmaktadır. İçinde Râzî'nin de olduğu İbn Abbas, Hz. Aişe, Malik b. Enes, Kisâi, Ferrâ ve Ali el- Cübbâi'nin görüşüne göre buradaki “vav”, vâv-ı ibtidâiyyedir ve kelam “Allah” ismiyle tamamlanmaktadır. Bu görüşe göre müteşâbih âyetlerin manasını ancak Allah bilmektedir.⁵⁴

Buna mukabil, kelamın “ver-rasihune fi'l-ilmi” ifadesiyle tamamlandığını söyleyenlere göre ise, müteşâbih âyetlerin manasını bilme, Allah için söz konusu olduğu gibi, ilimde derinleşmiş olanlar için de söz konusudur. Bu, Mücâhid, Rebî b. Enes ve mütekellîm'in çoğundan rivâyet edilmektedir.⁵⁵

Râzî, birinci görüşü tercih eder ve onun doğru olduğuna dair şu altı delili zikreder:

1. “Bir lafız, racih manası varken daha kuvvetli bir delil, kelimenin zahiri manasının kastedilmediğine delalet etse, bundan Allah'ın muradının hakiki mananın dışında bulunan bazı mecâzi anlamlar olduğunu anlarız. Mecazi anlamlar ise çoktur. Bunlardan birini diğerine tercih

⁴⁸ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, XI, s.159.

⁴⁹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, IX, ss.22, 473.

⁵⁰ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.145.

⁵¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.145; Kahveci, *Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihi'l-Gayb Adlı Tefsirinde Ulûmu'l Kur'ân*, s.184.

⁵² Kahveci, *Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihi'l-Gayb Adlı Tefsirinde Ulûmu'l Kur'ân*, s.184.

⁵³ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, VIII, s.10.

⁵⁴ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.145.

⁵⁵ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.145.

etmek ve üstün tutmak ancak lügavî tercihlerle söz konusu olur. Lügavî tercihler ise zayıf bir zannın dışında bir şey ifade etmez. Mesele kat'i ve kesin bir mesele olduğundan onun hakkında zayıf zannî bir delil ile hüküm vermek caiz değildir... Allah, "O Rahman arşı istiva etmiştir"⁵⁶ buyurmaktadır. Deliller, ilâhın bir mekânda olmasının imkânsızlığını göstermektedir. Böylece, âyetten Allah'ın muradının âyetin zahirinin işaret ettiği mana olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan bu lafzın mecazi anlamları pek çoktur. Lafzı birine hamledip diğerine hamletmemek, ancak zannî olan lügavî tercihlerle gerçekleşmektedir. Allah'ın zatı ve sıfatları hakkında zanni delillerle hüküm vermek Müslümanların icmâsı ile caiz değildir.⁵⁷

2. Bu âyetten önceki ifade, müteşâbihin te'viline yeltenmenin kınanmış olduğuna işaret etmektedir Zira Allah, "Kalplerinde eğrilik olan kimseler, fitne çıkarmak ve onu te'vil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler."⁵⁸ buyurmaktadır. Eğer müteşâbihi te'vile kalkışmak caiz olsaydı, Allah bunu yapanları zemmetmezdi.

3. Allah, ilimde derinleşmiş kimseleri, "Biz ona inandık, hepsi Rabb'imizin katındandır." demeleri sebebiyle ve "İman edenlerin onun Rab Teâlâ'dan gelen bir gerçek olduğunu bilmeleri..." sebebiyle methetmiştir. Bu ilimde derinleşmiş olanlar, eğer müteşâbihi detaylı olarak bilselerdi, müteşâbihe olduğu gibi iman etmelerinden dolayı methedilmezlerdi. Çünkü bir şeyi derinlemesine bilen herkesin ona mutlaka iman etmesi gerekir. İlimde derinleşmiş olan kimseler, Allah'ın sınırsız mâlumatı bildiğini kat'i delillerle bilen, Kur'ân'ın kelâmullah olduğuna ve onun batıl ve anlamsız şeyler söylemediğine inanan kimselerdir. Onlar Kur'ân'dan bir âyet duyup, kat'i deliller de onun zahirinin murad edilmesinin caiz olmadığına; aksine bundan muradın zahiri manadan başka bir mana olduğuna delâlet edip, sonra onlar bunun manasının ne olduğunu, tayinini Allah'ın ilmine havale edip ve de bu mananın, her ne olursa olsun, kesinlikle hak ve gerçek olduğuna kat'i olarak hükmettiklerinde... İşte Allah'ı bilme hususunda derinleşmiş olan kimseler bunlar olmuş olurlar. Çünkü bu âlimleri, zahirin terk edileceğine dair kesin hüküm vermeleri ve bundan neyin murad edildiğini alettayin bilememeleri, onları Allah'a iman etme ve Kur'ân'ın doğruluğuna kesin hüküm verme konusunda sarsmamış, etkilememiştir.

4. Eğer Allah'ın, "ver-rasihune fi'l-ilmi" buyruğu, "ille'l-l-Allah" lafzına atfedilmiş olsaydı, o zaman Allah'ın "yegulune amennâ bihi" sözü, bir mübteda, bir başlangıç cümlesi olurdu ki, bu da fesâhat zevkine yakışmayan bir durumdur. Bilâkis evlâ olanı "ve hüm yegulune amennâ bihi", "ve onlar, 'Ona iman ettik' derler" ya da "ve yegulune amennâ bihi",

⁵⁶ Tâha, 20/5.

⁵⁷ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, ss.145-146.

⁵⁸ Âl-i İmrân, 3/7.

“ve, ‘Ona iman ettik’ derler” denilmesidir.

5. Âyetteki “Kullün min ındi Rabbinâ” sözü, “Onlar, tafsilatını bildikleri şeye de, bilmedikleri şeye de inanırlar” manasındadır. Eğer onlar, her şeyi ayrıntısıyla bilmiş olsalardı, bu sözün bir manası olmazdı.

6. İbn Abbas’ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir. Kur’ân’ın tefsiri dört çeşittir:

- a. Herkesin bildiği tefsir.
- b. Anadilleri Arapça olması sebebi ile Arapların bilip anladıkları tefsir.
- c. Alimlerin bilebildiği tefsir.
- d. Allah’tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği tefsir.

Mâlik İbnu Enes’e “istivâ”nın ne olduğu sorulduğunda, o şöyle cevap vermiştir: “İstivâ malumdur. Nasıl olduğu bilinemez. Ona îman etmek vacibtir. Onun ne olduğunu sormak ise bid’attır.”⁵⁹

Sonuç olarak; Râzî, sıfat âyetlerinde, mecazi anlamlar içerisinde Allah’ın zatına uygun olabilecek bir manayı tercih etmiş, ancak müteşâbihin kesin anlamının ve mahiyetinin bilinemeyeceği kanaatine varmıştır.

G. Hurûf-ı Mukatta’a

Bazı sûrelerin başında bazen basit, bazen de birkaç harfin birleşmesinden meydana gelen kesikli harflere “hurûf-ı mukatta’a” denir.⁶⁰ Hurûf-ı mukatta’a Tefsîr-i Kebir’de üzerinde durulan önemli müteşabih âyetlerdendir. Bakara Sûresi’nin başında konuyu etraflıca ele alan Râzî, Kur’ân’da geçen hurûf-ı mukatta’a’ları, konuyla ilgili var olan iki görüş çerçevesinde ele almaktadır.

Birinci görüşe göre; “Bu harfler, Allah’ın kendisine ayırmış olduğu örtülü bir sır ve kapalı bir ilimdir. Bu bağlamda Hz. Ebu Bekir, “Allah’ın her kitapta bir sırrı vardır. Onun Kur’ân’daki sırrı ise, bazı sûrelerin başında yer alan haruf-ı mukatta’alardır.” demiştir. Hz. Ali de: “Her kitabın bir özü vardır. Bu kitabın özü ise, hece harfleridir.” demiştir. Ebu Zübyân, İbn Abbas’tan: “Ulema, bunları anlamaktan acizdir,” dediğini rivâyet ederken, Hüseyin b. Fadl ise bunların müteşâbihattan olduğunu söylemektedir.”⁶¹

Kelamcıların, bu harfleri müteşâbihattan kabul etmediklerini belirten Râzî, yine kelamcıların: “Allah’ın kitabında insanlar için anlaşılmayan şeyin bulunması caiz değildir.” dediklerini ve bu görüşlerine âyet, hadis ve aklî bakımdan delil getirdiklerini ifade etmektedir.

⁵⁹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, ss.146-147.

⁶⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.134; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s.185.

⁶¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, I, s.250.

Bunun nedeni olarak ise, Kur'ân'dan; “Muhakkakki size Allah'tan bir nûr ve her şeyi açıklayan bir kitap gelmiştir.”⁶² âyeti gibi on dört âyeti, sünnetten; “Size öyle bir şey bıraktım ki, şâyet onlara sımsıkı sarılırsanız kesinlikle sapıtmazsınız. Bunlar, Allah'ın kitabı Kur'ân ve benim sünnetimdir.”⁶³ hadisini görüşlerinin doğruluğuna delil olarak getirdiklerini ifade etmektedir.⁶⁴ Bunun yanında üç tane de aklî delile başvurdıklarını aktaran Râzî, bunları şu şekilde dile getirmektedir:

1. “Şâyet, Kur'ân'da anlaşılmasına imkân olmayan bir şey gelmiş olsaydı bu, Araba zenci lisanı ile konuşmak gibi olurdu.

2. Sözen maksat, bir şeyi anlatmaktır. Eğer Kur'ân anlaşılmamış olsaydı, onunla hitap etmek abes ve akılsızlık olurdu.

3. Kur'ân'da tehdidi vardır. Kur'ân anlaşılmaz olsaydı, onunla meydan okuma caiz olmazdı.”⁶⁵

Daha sonra Râzî, Huruf-ı Mukatta'a'nın anlamının bilinemeyeceğini savunan âlimlerin de, kelimcilerin görüşlerine âyetten, hadisten ve aklî yönden karşı deliller getirdiklerini ifade etmektedir. Buna göre onlar, âyetten; müteşâbih âyetlerin de Kur'ân'dan olduğunu, hâlbuki bunların manasının bilinmediğini, çünkü âyette; “Onun gerçek manasını Allah'tan başkası bilemez”⁶⁶ buyrulduğunu delil olarak getirmektedirler. Sünnetten ise; Hz. Peygamber'in, “Ashabım yıldızlar gibidir. Onlardan hangisine uyarsanız, doğru yolu bulursunuz.”⁶⁷ sözünün büyük sahabilerden rivâyet edildiğini ifade etmektedirler. Yine aklî olarak da; sorumlu tutulduğumuz fiillerin iki kısım olup, bunlardan birincisinin namaz, zekât ve oruç gibi hikmetini anlayabildiğimiz fiiller olmakla birlikte, ikinci kısmın şeytan taşlama, remle yapma, Sefa ve Merve arasında sa'y gibi hikmetini anlayamadığımız fiiller olduğunu ileri sürmektedirler.⁶⁸

Râzî'nin de içinde bulunduğu ikinci görüş sahiplerine göre ise, sûre başlarında bulunan huruf-ı mukatta'aların manaları bilinebilir. Bunlar da kendi aralarında şöyle ihtilaf etmişlerdir:

1. Bunlar, sûre isimleridir.
2. Bunlar, Allah'ın isimleridir.
3. Bunlar, grup grup Allah'ın isimlerini gösterirler.
4. Bunlar, Kur'ân'ın isimleridir.

⁶² Maide, 5/15.

⁶³ Hakim, Ebu Abdullah, *el-Müstedrek*, tah. Mustafa Abdukadir Atâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990, I, s. 171.

⁶⁴ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, I, s.251.

⁶⁵ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, I, s.251.

⁶⁶ Âl-i İmrân, 3/7.

⁶⁷ Müttaki el-Hindî, *Kenzu'l-Ummal*, h. no: 1002.

⁶⁸ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, I, s.252.

5. Bunlar, Allah'ın isim ve sıfatlarından birine delâlet eder.
 6. Bunların bir kısmı, Allah'ın zâtî, bir kısmı da sıfat isimlerine delâlet eder.
 7. Bunlardan her biri, Allah'ın fiillerinin sıfatlarını gösterir.
 8. Bunlardan bazıları Allah'ın isimlerine, bazıları ise, Allah'ın dışındaki varlıkların isimlerine delâlet eder.
 9. Bunlardan her biri, Allah'ın fiillerinden birine delâlet eder.
 10. Bunlar, kâfirlerin aleyhine delil olmak üzere zikredilmiştir.
 11. Bunlar, Kur'ân'ın bütününi oluşturan harflerdir.
 12. Kâfirler Kur'ân'ı dinlemeyip manasız gürültüler çıkarınca, Allah onların fayda ve menfaatlerini istediği için, kendilerine gelen şeyi dinlemelerine vesile olması için bu harfleri indirdi. Kâfirler böyle Kur'ân'a kulak verince, Kur'ân onlara nüfuz etti ve bu, onların Kur'ân'ı dinlemelerinin ve Kur'ân'dan istifade etmelerinin sebebi oldu.
 13. Bu harflerden her biri, bir takım milletlerin ayakta kalma müddetleri ve diğer bazı kavimlerin de ecelleri hakkındadır.
 14. Bu harfler, Allah'ın kendi zatını övmeye vesile yaptığı harflerdir.
 15. Bu harfler, sözün bitip yeni bir sözün başladığına delâlet eder.⁶⁹
- Müfessirler arasında bu lafızları, bu manaların hepsine hamleden bir müfessirin olmadığına dikkat çeken Râzî, bu vecihlerden başka birçok vecih zikrederek bu sayıyı yirmi bire kadar yükseltmektedir. Bu görüşlerden birinci ve on ikinci görüşü tercih eden Râzî, muhakkîk âlimlerce de en çok kabul gören görüşün birinci görüş olduğunu açıklamaktadır.⁷⁰ Bununla beraber Râzî, kaynaklarda bu harflerle ilgili yer alan bâtinî yaklaşımlara ise sıcak bakmamaktadır.⁷¹ Böylece Râzî, bu harflerin manalarının bilinebileceğini kabul etmiş olmaktadır. Ayrıca o, Ankebut Sûresi'nin 1. âyetini tefsir ederken bu harflerin esas maksat belirtilmeden önce bir uyarı-ikaz mahiyetinde söylendiğini ifade etmektedir.⁷²

H. Kur'an'da Müteşâbih Bulunmasının Yararları

Râzî, Kur'ân'da müteşâbih âyetler bulunmasının faydalarını şu şekilde ifade etmektedir:⁷³

1. "Müteşâbih bulunduğu zaman, hakka ulaşmak daha zor ve güç olur. Güçlüğün fazla oluşu, daha çok sevabı gerektirir."

⁶⁹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, I, ss.252-254.

⁷⁰ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, I, s.255.

⁷¹ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, X, s.598.

⁷² Râzî, *Tefsir-i Kebir*, IX, s.24.

⁷³ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.141.

2. “Eğer Kur’ân’ın bütünü muhkem olsaydı, o zaman ancak bir tek mezhebe uygun düşerdi ve onun açık beyânı bu tek mezhebin dışındaki bütün mezhepleri bâtila çıkarırdı.”

3. Kur’an, hem muhkem, hem de müteşâbih âyetleri ihtiva ettiği zaman bu, onun üzerinde düşünen kimseyi, aklın delâlet ve yardımına muhtaç eder.”

4. “Kur’an, hem muhkem, hem de müteşâbih âyetleri ihtiva ettiği için, insanlar onun te’vil ve tefsir yolları ile bazı âyetlerinin diğer bazısına tercih yollarını öğrenmeye muhtaç oldular.”

5. “Kur’ân, avâm-havâs, âlim-câhil her kesime hitap eden bir kitaptır. Avâm hakikatleri anlamaya uzak durduğu için mekân tutmayan, cisim olmayan ve işâret edilemeyen bir varlığâ inanamaz, onun “yok” olduğunu zanneder. Bu nedenle bir yandan gerçekler onların hayal ve tasavvur edebilecekleri bir şekilde ifade edilirken, diğer yandan da gerçeklerin ve hâkikâtlerin sunulması gerekmektedir. Birinci kısım, -ki bu avamın daha işin başında hitâp olundukları şeylerdir- müteşâbihât; ikinci kısım, -ki bu da onlar için işin sonunda anlaşılan şeylerdir- muhâkemât babından olmuş olur.”⁷⁴ Böylece Râzî, Kur’ân’da müteşâbihlerin bulunmasının faydalarını beş maddeyle izah etmiştir.

Sonuç

Muhkem ve müteşâbih konusu tefsir tarihinde üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Selef âlimleri müteşâbih âyetleri te’vil etmezken, halef âlimler bazı yanlış anlamaların da önünü kesmek için müteşâbih âyetleri te’vil etmişlerdir. Râzî de bir halef uleması olarak müteşâbihin te’vili yolunu seçmiştir. Bu sadette o, Allah’ın sıfatlarıyla alakalı müteşâbih âyetleri tevil etmiştir.

Tefsirinde muhkem ve müteşâbihin lügat ve terim anlamlarını açıklayan Râzî, muhkem ve müteşâbih hakkında geniş bilgi vermiş ve müteşâbihin kesin anlamının ve mahiyetinin bilinemeyeceğini ifade etmiştir. O, Al-i İmran Suresi’nin 7. âyetinde geçen “vav”ı, vâv-ı ibtidâiyye olarak kabul etmiş ve kelamın “Allah” ismiyle tamamlandığını ifade etmiştir. Bu görüşe göre müteşâbih âyetlerin manasını Allah’tan başkası bilemez.

Öte yandan mutlak müteşâbih olarak kabul edilen huruf-ı mukatta’a’nın manalarının bilinebileceğini kabul etmiş ve bunların anlamına yönelik birçok görüş nakletmiştir. Bu görüşlerden huruf-ı mukatta’a sure ismidir ve huruf-ı mukatta’a “muhatapların dikkatini çekmek için kullanılmıştır”, görüşlerini tercih etmiştir. Bunun yanında o, Kur’an’da müteşâbihlerin bulunmasının çeşitli faydalarına da değinmiştir.

⁷⁴ Râzî, *Tefsir-i Kebir*, III, s.141.

Kaynakça

Kur'an-ı Kerim

Buhâri, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul tsz.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara 1997.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Usûlü*, MÜİFV Yayınları, İstanbul 2008.

Hâkim, Ebu Abdullâh, *el-Müstedrek*, tah. Mustafa Abdükadir Atâ, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.

Hindî, Muttakî, *Kenzü'l-Ümmal*, yy, tsz.

İsfahanî, Ragıb, *Müfredât*, trc. Yusuf Türker, Pınar Yayınları, İstanbul 2012.

Râzî, Fahreddin, *Tefsir-i Kebir*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2008.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn Muslim b. El-Haccâc el-Kuşeyrî, *es-Sahîh*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1398/1978.

Kahveci, İhsan, *Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihi'l-Gayb Adlı Tefsirinde Ulumu'l Kur'an*, (Basılmamış Doktora Tezi), S.Ü. Sos. Bil. Enst., Sakarya 2001.